

К. Я. Климова

*Житомирський державний університет імені Івана Франка,
доктор педагогічних наук, професор*

Проблеми українськомовного перекладу у площині діалогу культур: мовностилістичні поради Максима Рильського

У 2015 році виповнилося 120 років від дня народження академіка М. Т. Рильського, чие ім'я сучасні студенти-філологи, як правило, пов'язують із рядками: «Як парость виноградної лози, плекайте мову», згадують про його поетичні збірки «На білих островах», «Голосіївська осінь» та ін. Однак Максим Рильський – і геніальний поет, і видатний перекладач, який *«говорив з усім світом»*. Йдеться не тільки про його власні поетичні шедеври, відомі світові, не тільки про внесок Рильського-перекладача, якому український читач завдячує можливістю прочитати світову класику рідною мовою – між Рильським-перекладачем і далекими постатями авторів відбувався «духовний дружній діалог», у якому обидві сторони досягали порозуміння, дійсно «спілкувався»: «Коли я думаю про велич Пушкіна, Шевченка, Міцкевича, Байрона, Гейне, Гюго, Петефі, коли я звертаю зір далі в глибину віків і виникають передо мною живі – так, живі! – постаті Гете, Шекспіра, Данте, давніх грецьких трагіків, то я відчуваю гордість, що я людина, що я ходжу по цій землі, по якій ходили ці велетні, готуючи для нас незліченні багатства нашої культури. Саме так: нашої культури. Бо ж і Софокл, і Гете, і Пушкін, і Гоголь, і Шевченко, і Лев Толстой, і Достоевський – діяльні учасники нашого культурного життя, без них не можна уявити ні нашого сьогодні, ні нашого завтра...» [2: 264].

Студенти ННІ іноземної філології отримують можливість прочитати твори світової класики в оригіналі, а також порівняти мову першоджерела з мовою перекладу. Коли ж вони роблять свої перші переклади художніх текстів українською мовою (в межах курсу «Сучасна українська мова. Культура мови і практична стилістика» для майбутніх перекладачів), то ознайомлюються з багатьма лінгвістичними та літературознавчими порадами М.Т. Рильського, а також і з самими його перекладами (як відомо, поет перекладав з тринадцяти мов). Класикою довершеного художнього перекладу є «Пан Тадеуш», «Конрад Валленрод» А. Міцкевича, «Орлеанська діва» Вольтера, «Божественна комедія» («Пекло») Данте (спільно з П. Карманським), «Король Лір», «Дванадцята ніч» В. Шекспіра, «Сід» Корнеля, «Король бавиться» В. Гюго, «Євгеній Онегін», «Мідний

вершник» О. Пушкіна; твори Мольєра, Буало, Шекспіра, Гете, Гейне, проза А. Чехова, поезії Лермонтова, Фета, Тютчева, Блока та багатьох інших.

У 1975 році побачила світ книга М.Т. Рильського «Мистецтво перекладу. Статті, виступи, нотатки» (упор. Г. Колесник), яка вже сорок років є актуальною для всіх перекладачів – як досвідчених, так і початківців. Сюди увійшли окремі філологічні студії різних років, присвячені цілому ряду *проблем*, з якими стикається професійний перекладач: внутрішньої спорідненості та індивідуальності перекладача й автора оригіналу; мова перекладів наукових і публіцистичних текстів у порівнянні з художніми («Проблеми художнього перекладу»); мовні труднощі перекладу - рід іменників у мові оригіналу та українській; міжмовна омонімія, переклад фразеологізмів, форм звертання, варваризмів («Творча радість»); значення лінгвостилістики («Мова нашої прози»).

Так, поглиблено вивчаючи мовні особливості стилів, майбутні перекладачі стикаються з перекладами як художніх, так і наукових, публіцистичних, розмовних, ділових текстів. Тут закономірно постає питання про *особливості перекладу іноземних слів*. Максим Рильський зазначав: «Якщо наукова або публіцистична мова неможлива без використання іноземної термінології, що стала термінологією інтернаціональною, то, звичайно, неможлива також і мова художнього твору без тактовного і вмілого використання іноземних слів, а то і зворотів. Кеб, грот, клерк, сер –у перекладах з англійської, пані, пан, навіть формула “проше пана” – у перекладі з польської цілком закономірні, вони дають уявлення про іноземний побут, іноземну культуру, іноді звичаї, історичні умови тощо» [2: 55].

На особливу увагу заслуговують поради академіка Рильського щодо можливих *лексичних та граматичних* труднощів у мові перекладу (особливо зі споріднених з українською мов): невідповідність у граматичних категоріях роду, числа; міжмовна омонімія, форми звертання тощо). Прикладами міжмовної омонімії є наведені Максимом Рильським лексеми: рожа (рос.) – пика (укр.); рожа (укр.) – троянда (у західних обл.), мальва (у більшості обл. України); різні наголоси в українській та російській мовах у словах: верба, осока тощо. Перекладаючи Корнелія і Расіна, М.Т. Рильський зауважує, що Сід і Хімена, Федра й Іполіт звертаються одне до одного на «ти» на манер українських закоханих, хоча для французької мови це не властиве. Водночас перекладач нагадує, що у Гоголя син каже батькові «ти» (повість «Тарас Бульба»), що суперечить українським звичаям шанувати батьків, звертаючись до них множинною формою «Ви». М.Т. Рильський виступає проти прагнення деяких перекладачів

«нарядити мову перекладу в національні шати», але й визнає за автором право наблизити переклад до читача [2: 59].

Максим Рильський високо поцінював мовознавців, які приділяють увагу лінгвоаналізу художніх текстів, стилю окремих письменників та мові перекладу в цілому. У статті «Мова нашої прози» (1955р.) він жалкував, що «статті й дослідження деяких наших літературознавців хибують на недостатню увагу до мови, до слова – головної зброї письменника» і щиро вітав появу молоді в українському мовознавстві галузі – *лінгвостилістики*: «Термін лінгвостилістика чи лінгвістична стилістика лише недавно набув у нас значного поширення. Це та частина лінгвістичної науки, що має на меті вивчення стилістичних...особливостей літератури чи творчості окремих письменників з мовознавчої точки зору» [2: 263].

Називаючи слово – зброєю письменника, рівною мірою й перекладача, Максим Тадейович Рильський радив використовувати цю зброю доречно і влучно і керуватися при цьому як мовним чуттям, логікою, так і мистецькою інтуїцією: «Для всяких аналогій Межа буває: треба, щоб слова з багатих не зробилися убогі, Щоб залишилась думка в них жива І щоб душі поетової вияв На нас, як рідний, з чужини повіяв». Дійсно, геніальний поет, вписавши у ці рядки своє перекладацьке кредо, дозволив нам мандрувати світом у просторі і часі, відчутти усю велич світової культури.

На наш погляд, творча спадщина видатного поета, перекладача, мовознавця і літературознавця Максима Рильського, стала частиною того надійного наукового підґрунтя, на якому побудовано сучасні науки, зокрема теорію міжкультурної комунікації, з-поміж термінів якої виокремлюється *діалог культур* – за визначенням Ф.С. Бацевича, це «взаємодія культур, що контактують у процесах міжкультурної комунікації чи вивчення іноземних мов, що забезпечує адекватне взаєморозуміння і духовне взаємозбагачення представників різних національних лінгвокультурних спільнот» [1: 44].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бацевич Ф.С. Словник термінів міжкультурної комунікації. – К.: Довіра, 2007. - 205с. (Словники України).

2. Максим Рильський. Мистецтво перекладу. Статті, виступи, нотатки // Упор. Г. Колесник. – К.: Рад. Письменник. – 1975. – 344 с.